

The Role and Position of Women in Mobilizing Families during War and Resistance

Najibeh-Khatoun Karami

Graduate of Level 4 (Master's Equivalent), Comparative Exegesis, Sadigah Kobra Teacher Training Center, Qom.
Nkaramiii95@gmail.com

Abstract:

The strategic role of women in strengthening the spirit of resistance and mobilizing family capacities during social crises is a fundamental component of Islamic history and revolutionary societies. This study aims to elucidate the role and position of women in organizing families under wartime conditions, with emphasis on Islamic teachings and the lived experience of the Sacred Defense era. The research method is descriptive-analytical, and data were collected through library research and the examination of historical documents. The findings indicate that women have played a key role in fostering cohesion within the family institution across diverse domains, including jihadi support, socio-political management, the upbringing of responsible generations, and the enhancement of social insight. Furthermore, their conscious participation in social oversight and the implementation of religious duties such as *enjoining good* has contributed to increased resilience and the reproduction of social capital within the context of resistance. Ultimately, the results indicate that women, as the central axis of the family, are primary agents in perpetuating a culture of resistance and bridging the private and public spheres within the Islamic civilizational system.

Keywords: Women's role, war, resistance, family mobilization, women's political participation.

دور المرأة ومكانتها في تعبئة الأسر أثناء الحرب والمقاومة

نجيبة خاتون كرمي

خريجة المستوى الرابع (ما يعادل الماجستير)، تخصص التفسير المقارن، مركز تربية المدرّسة صديقة الكبرى عليها السلام، قم المقدّسة.

Nkaramiii95@gmail.com

الملخص

يُعدّ الدور الاستراتيجي للمرأة في تعزيز روح المقاومة وتعبئة الطاقات الأسرية خلال الأزمات الاجتماعية، من العناصر الأساسية في التاريخ الإسلامي والمجتمعات الثورية. تهدف هذه الدراسة إلى بيان دور المرأة ومكانتها في تنظيم الأسر في ظروف الحرب، مع التركيز على التعاليم الإسلامية والتجربة المعاشة في فترة الدفاع المقدس. وقد استخدمت في هذه الدراسة المنهج الوصفي-التحليلي، وجمعت البيانات بأسلوب البحث المكتبي وفحص الوثائق التاريخية. وتشير نتائج البحث إلى أن المرأة لعبت دوراً محورياً في تماسك مؤسسة الأسرة في مجالات متنوعة مثل الدعم الجهادي، والإدارة السياسية-الاجتماعية، وتربية الأجيال المسؤولة، ورفع الوعي الاجتماعي. كما أسهم مشاركتها الواعية في الرقابة الاجتماعية وتنفيذ الفرائض كالأمر بالمعروف، في زيادة المرونة وإعادة إنتاج رأس المال الاجتماعي في سياق المقاومة. وأخيراً، تشير النتائج إلى أن المرأة، باعتبارها المحور الرئيس للأسرة، تُعدّ الفاعل الأساسي في استمرار ثقافة المقاومة والربط بين المجالين الخاص والعام في النظام الحضاري الإسلامي.

الكلمات المفتاحية: دور المرأة، الحرب، المقاومة، تعبئة الأسرة، المشاركة السياسية للمرأة.

نقش و جایگاه زنان در بسیج خانواده‌ها در جنگ و مقاومت

نجیه خاتون کرمی

دانش آموخته سطح ۴، تفسیر تطبیقی، مرکز تربیت مدرس صدیقه کبری علیها السلام، قم، ایران

Nkaramiii95@gmail.com

چکیده

نقش استراتژیک زنان در تقویت روحیه مقاومت و بسیج ظرفیت‌های خانوادگی در بحران‌های اجتماعی، از مؤلفه‌های بنیادین تاریخ اسلام و جوامع انقلابی است. پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش و جایگاه زنان در سازمان‌دهی خانواده‌ها در شرایط جنگ، با تأکید بر آموزه‌های اسلامی و تجربه‌ی زیسته‌ی دوران دفاع مقدس انجام شده است. روش تحقیق در این مطالعه، توصیفی تحلیلی بوده و داده‌ها به شیوه‌ی کتابخانه‌ای و بررسی اسناد تاریخی گردآوری شده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که زنان در عرصه‌های متنوعی چون پشتیبانی جهادی، مدیریت سیاسی اجتماعی، تربیت نسل‌های مسئولیت‌پذیر و ارتقای بصیرت اجتماعی، نقشی کلیدی در انسجام بخشی به نهاد خانواده ایفا کرده‌اند. همچنین مشارکت آگاهانه آنان در نظارت اجتماعی و اجرای فرایضی چون امر به معروف، موجب افزایش تاب‌آوری و بازتولید سرمایه‌ی اجتماعی در بستر مقاومت شده است. در نهایت، نتایج حاکی از آن است که زنان به عنوان محور اصلی خانواده، کارگزاران اصلی در تداوم فرهنگ مقاومت و پیوند میان ساحت‌های خصوصی و عمومی در نظام تمدنی اسلام محسوب می‌شوند. کلیدواژه‌ها: نقش زنان، جنگ، مقاومت، بسیج خانواده، مشارکت سیاسی زنان.

مقدمه

جنگ‌ها و بحران‌های اجتماعی از پدیده‌های تأثیرگذار بر ساختارهای اجتماعی و خانوادگی‌اند و پیامدهای عمیقی بر انسجام، هویت و پایداری جوامع برجای می‌گذارند. در چنین شرایطی، بسیج عمومی و مشارکت فعال همه اقشار برای حفظ ثبات اجتماعی و تقویت روحیه مقاومت امری ضروری است. خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، محور اصلی این فرآیند به شمار می‌رود و زنان، به عنوان مدیران عاطفی، تربیتی و فرهنگی خانواده، نقش تعیین‌کننده‌ای در بسیج و هدایت اعضای خانواده در شرایط بحران دارند. تجربه‌های تاریخی صدر اسلام و نیز وقایع انقلاب اسلامی و دوران دفاع مقدس ایران نشان می‌دهد که زنان علاوه بر ایفای نقش‌های حمایتی و تربیتی در خانواده، در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نیز سهم چشمگیری در تقویت فرهنگ ایثار و مقاومت داشته‌اند.

با وجود اهمیت این نقش، بخش قابل توجهی از پژوهش‌های مرتبط عمدتاً بر ابعاد نظامی یا سیاسی مقاومت تمرکز داشته و نقش زنان به‌ویژه در حوزه بسیج خانواده و ارتقای پایداری اجتماعی کمتر به صورت نظام‌مند بررسی شده است. بنابراین پرسش اصلی پژوهش این است که زنان چگونه و از طریق چه سازوکارهایی در بسیج خانواده‌ها برای مشارکت در دفاع، مقاومت و پایداری اجتماعی نقش‌آفرینی می‌کنند و این نقش‌ها در چه عرصه‌هایی قابل تبیین

است.

اهمیت این مطالعه از آن روست که تحلیل علمی نقش زنان در خانواده بحران دیده می‌تواند به فهم بهتر کارکردهای فرهنگی و اجتماعی آنان در تقویت سرمایه اجتماعی، تحکیم بنیان خانواده و گسترش فرهنگ ایثار و مقاومت کمک کند. افزون بر این، تبیین جایگاه زنان در این حوزه می‌تواند الگویی مناسب برای جوامع اسلامی در مواجهه با تهدیدها ارائه کند.

پیشینه پژوهش شامل آثاری مانند «زن در اسلام» علاسوند، «جامعه‌شناسی خانواده» بستان و «زن، دین، سیاست» آیت‌اللهی است که به صورت کلی به جایگاه زن در جامعه پرداخته‌اند؛ اما نقش زنان در بسیج خانواده‌ها در زمینه جنگ و مقاومت کمتر به صورت مستقل بررسی شده است.

بحث و یافته‌ها

۱. عرصه جهادی و نظامی

از صدر اسلام تاکنون، زنان یکی از ارکان پایدار نظام‌های مقاومت بوده‌اند. آیات متعدد درباره ارزش جهاد، شامل زنان و مردان است؛ مانند آیات مربوط به جهاد (بقره، ۱۹۰؛ صف، ۴ و ۱۱-۱۰).

این آیات نشان می‌دهد که مفهوم جهاد تنها به حضور مستقیم در میدان جنگ محدود نمی‌شود، بلکه فعالیت‌هایی چون پشتیبانی، امداد رسانی، راهنمایی، نقشه‌برداری و جمع‌آوری اطلاعات نیز از مصادیق آن است.

هرچند جهاد ابتدایی بر زنان واجب نیست، ولی در جهاد دفاعی، مشارکت

آنان در صورت ضرورت جایز و گاه واجب شمرده شده است (جوادی آملی، ۱۳۷۷، ص ۴۱۲). تجربه تاریخی از صدر اسلام تا دفاع مقدس نیز گویای مشارکت جدی زنان در خدمات پشتیبانی، تقویت روحیه مجاهدان و اداره خانواده‌های رزمندگان است.

۲. عرصه مدیریت و مشارکت سیاسی

قرآن کریم در حوزه کنش سیاسی، حق مشارکت زنان را در قالب‌هایی چون بیعت به رسمیت شناخته است. زنان در وقایع مهم صدر اسلام مانند بیعت عقبه اول و دوم، بیعت رضوان و بیعت فتح مکه حضور داشته‌اند. در منابع روایی نیز مشارکت زنان در بیعت در زمان ظهور مهدی موعود مورد اشاره قرار گرفته است. (رک: آیت الهی، ۱۳۸۰، ص ۲۱-۲۶. همچنین رک: ابن سعد، الطبقات الکبری، ۱۴۰۵، ج ۸. گفتنی است برپایه برخی روایات، در زمان ظهور مهدی موعود نیز در بیعت با حضرت شرکت خواهند داشت. (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۵۲، ص ۲۲۳). همچنین حضور حضرت زهرا علیها السلام در بیعت و هجرت نمونه‌ای بارز از نقش سیاسی زنان در تاریخ اسلام است.

افزون براین، امر به معروف و نهی از منکر که نوعی نظارت اجتماعی است، بدون تمایز جنسیتی بیان شده: «والمؤمنون والمؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف وینهون عن المنکر» توبه، ۷۱. در تاریخ معاصر ایران نیز زنان در انقلاب ۱۳۵۷ و جنگ‌های تحمیلی بعدی با مشارکت سیاسی، نظارت

اجتماعی و ظلم‌ستیزی در تقویت انسجام ملی نقش‌آفرین بوده‌اند.

۳. عرصه تربیتی

خانواده نخستین نهاد تربیتی و شکل‌دهنده ارزش‌ها، نگرش‌ها و هویت اجتماعی است. مطابق دیدگاه پژوهشگران، خانواده اصلی‌ترین انتقال‌دهنده دانش، ارزش‌ها و هنجارهاست. مادران از طریق آموزش‌های غیررسمی همچون انتقال باورهای دینی، اخلاقی و مهارت‌های ارتباطی، نقش مهمی در شکل‌دهی شخصیت اجتماعی فرزندان دارند (فیلیپ رایس، بی‌تا، ص ۲۴۰).
بردباری و گذشت، از ویژگی‌های برجسته مادران است که در منابع روان‌شناختی نیز به عنوان ویژگی‌های تسهیل‌گر رشد اجتماعی و اخلاقی انسان معرفی شده‌اند (منجم، ۱۳۸۱، ص ۸۵). این ویژگی‌ها به‌ویژه در دوره جنگ و بحران، در پرورش نسلی مقاوم و مسئولیت‌پذیر تأثیر جدی دارد.

۴. عرصه حمایتی

نقش حمایتی زنان در سه محور قابل بررسی است:

۱. حمایت معنوی و دینی

روایات اسلامی تأکید دارند همسر شایسته باید شریک زندگی خود را در بندگی خدا و انجام وظایف دینی یاری دهد (حرعاملی، بی‌تا، ج ۱۴، ص ۱۴ و ۲۴)؛ این امر در شرایط جنگ، نقش تعیین‌کننده‌ای در ثبات روانی خانواده دارد.

۲. حمایت عاطفی و روانی

خانواده در جوامع مدرن مهم‌ترین پناهگاه عاطفی افراد است و زنان نقش اصلی را در ایجاد امنیت عاطفی و روانی دارند. این نقش در دوره جنگ اهمیت دوچندان می‌یابد.

۳. حمایت معیشتی

در طول تاریخ، خانواده واحدی اقتصادی بوده و زنان در تأمین معیشت نقشی مهم داشته‌اند. در جوامع سنتی و نیز در دوران جنگ، این نقش بارزتر نیز می‌شود. منابع اسلامی نیز زن شایسته را یاری‌گر همسر در تأمین نیازهای زندگی معرفی کرده‌اند (همان؛ پستان، ۱۳۹۰، ص ۱۲۶)

۵. عرصه بصیرتی و روشنگری

حضور آگاهانه و مبتنی بر بصیرت زنان در حرکت‌های اجتماعی از عوامل اصلی موفقیت این حرکت‌هاست. بیانات رهبری جمهوری اسلامی ایران به روشنی نشان می‌دهد که زنان در تشویق اعضای خانواده به حضور در عرصه‌های خطر، نقش اساسی دارند و بدون حضور آنان، انقلاب اسلامی و دفاع مقدس به پیروزی نمی‌رسید (بیانات رهبری: ۱۳۹۱/۴/۲۱؛ ۱۳۶۴/۱۲/۲۳).

زنان با فعالیت‌های فرهنگی، آموزشی، رسانه‌ای و روایتگری، در حفظ گفتمان انقلاب و مقاومت سهمی مهم ایفا کرده‌اند.

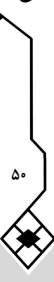
۶. عرصه فرهنگی

یکی از کارکردهای بنیادین زنان، اصلاح فرهنگ عمومی جامعه درباره شأن انسانی و اجتماعی زن و مقابله با الگوهای انحرافی فرهنگی است. براساس بیانات رهبران انقلاب، زنان باید با تهاجم فرهنگی مواجهه کنند و ارزش‌هایی چون عفت، عزت، نقش‌مندی اجتماعی و تربیت‌گری را در جامعه تثبیت نمایند (بیانات رهبری: ۱۳۸۰/۷/۱۴؛ ۱۳۶۶/۱۲/۱۳؛ ۱۳۷۸/۱۲/۱۵؛ ۱۳۶۹/۱۲/۱۴). نقش آنان در انقلاب و دفاع مقدس نیز نشان می‌دهد که توانسته‌اند فرهنگ مقاومت را به نسل‌های بعد منتقل کنند.

نتیجه‌گیری

بررسی نقش زنان در بسیج خانواده‌ها در شرایط جنگ و مقاومت نشان می‌دهد که آنان به عنوان محور خانواده و کنشگران اجتماعی، نقشی بنیادین در تقویت ایشار، پایداری، هویت جمعی و انسجام اجتماعی دارند. نقش تربیتی، حمایتی، فرهنگی و سیاسی زنان، ساختار مقاومت جامعه را تقویت می‌کند و موجب افزایش تاب‌آوری اجتماعی می‌شود. بنابراین، توانمندسازی زنان و فراهم‌سازی بستر مشارکت فعال آنان می‌تواند به تحکیم خانواده و افزایش قدرت جامعه در مواجهه با بحران‌ها کمک کند.

منابع و مآخذ

قرآن کریم

۱. آیت الهی، زهرا (۱۳۸۰). زن، دین، سیاست. تهران: سفیر حج.
۲. ابن سعد، محمد بن سعد (۱۴۰۵ق). الطبقات الکبری. بیروت: بی نا.
۳. بستان، حسین. (۱۳۹۰). جامعه شناسی خانواده. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۴. حر عاملی، محمد بن الحسن (بی تا). وسائل الشیعة. تهران: المكتبة الاسلامیة.
۵. خامنه ای، سید علی. بیانات.
۶. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۷). زن در آیین جلال و جمال. قم: نشر اسراء.
۷. رایس، ف. فیلیپ (بی تا). رشد انسان: روان شناسی رشد از تولد تا مرگ (ترجمه جمشید فروغان). تهران: بی نا.
۸. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۴ق). بحار الانوار. بیروت: مؤسسه الوفاء.
۹. منجم، رویا (۱۳۸۱). زن، مادر: نگاهی متفاوت به مسئله زن. تهران: نشر مس.